

ENTREVISTA

Construíndo profesión dende o local: a xestión cultural é chave no quefacer socioeducativo

Manuel Pérez Rúa

Técnico de Cultura do Concello de Moaña, xubilado recentemente

REVISTAGALEGA
DE EDUCACIÓN
PUBLICACIÓN DE NOVA ESCOLA GALEGA

ISSN: 1132-8932
Páx. 40-44

Entrevista realizada en formato telemático o
16 de novembro de 2021, por:

Xabier Riádigos Couso

Vanessa Otero Dios

Grupo de Traballo de ASC e XC do CEESG

Manuel Pérez Rúa, é un sociólogo moañés que traballou nos estaleiros navais ata a década dos 80 e posteriormente chegou a ser técnico cultural do Concello de Moaña (1987). Foi autor de varios ensaios, entre os que figuran *Moaña* (1991) e coautor de *Galicia SL* (1995). Mais tamén hai que destacar a súa andaina desenvolvendo estudos sociolóxicos vencellados ao eido sociocultural e urbanístico, á vez que desempeñou cargos directivos no ámbito profesional e no asociacionismo cultural de base.

Foi galardoado co Premio Ramón Piñeiro en 2009 por *Domingos de calcetíns brancos*, unha obra na que se fai unha análise e crítica do cambio social a partir da xeración de 1950.

Ollando atrás no tempo, como describiría a evolución da acción-xestión cultural (perfis, funcións, acceso ao traballo..) e das políticas culturais na Administración galega?

O que tivo máis incidencia no noso colectivo foi o ámbito local, onde a maioría das persoas acabaron traballando aquí. Foi un pouco en paralelo á situación de democracia. Todos saímos do franquismo pensando iso de que saías da "Longa noite de pedra" de Celso Emilio e de que entrabamos nese paraíso que nos tocaba. Foise construíndo, día a día.

Tanto se improvisou na profesión como na propia política, entón os técnicos de cultura, animadores culturais, coordinadores culturais que se chamaron nun momento determinado, eran unha especie de caixón de xastre que viña cubrir unha demanda fundamental que era a creación de equipamentos. Os concellos desde primeira hora dotáronse de equipamentos (auditorios, casas de cultura) que requirían de profesionais e sacáronos de distintos sitios: da propia Administración, convocáronse prazas "ad hoc" ou simplemente da proximidade ideolóxica. Nos primeiros anos da democracia a contratación laboral foi bastante flexible pero non transparente como hoxe en día, onde se forman uns tribunais e se piden unhas titulacións. Os departamentos eran enormemente amplos, acórdome cando empecei

aquí en Moaña que era Departamento de Cultura, Deporte, Ensino, Mocidade e Normalización Lingüística, como se chegase un "supermán". Todo isto foi común e foise coutando por motivos evidentes. Cada unha destas áreas foise profesionalizando; o que non se foi profesionalizando tanto foi a nosa profesión, as batallas que se deron pola profesionalización foron puramente locais, non hai unha característica que diga "nos concellos de menos de 5000 habitantes a cultura xestionouse desta forma e nos de entre 5, 10 ou 15 mil doutra...".

Foi un pouco improvisado, e recollía aínda restos do réxime anterior. De feito, na maioría dos concellos o departamento chamábase "Cultura y Festejos", o cal xa quedaba aí un pouco connotado. En xeral, os concellos de esquerdas foron máis propensos a abrir este tipo de profesión porque o traían no ADN, pero tamén pedían unha afinidade ideolóxica, que o traballo do xestor ou da xestora cultural acompañase un pouco a ideoloxía do partido que dominaba a corporación. Isto deu lugar a situacións moi difíciles, a discriminacións moi notorias incluso de xénero.

En xeral, as políticas que se fixeron foron orientadas á animación sociocultural, a recuperar actividades que foran practicamente inexistentes. Os Departamentos de Cultura dedicáronse a ese tipo de

cuestións máis novas xunto co que falabamos antes. Na maioría dos concellos fundamentalmente era organizar a festa que xa viña do réxime anterior e houbo esa transición política, pero tamén administrativa e profesional; nos anos 95-99 foi mudando por unha cuestión que ás veces non se analiza pero que foi moi importante: a pirámide demográfica. Agora os concellos teñen unha estrutura de pirámide demográfica na que vai primando a xente -moi- maior, mentres no 79 eran os anos da movida, do baby boom. Todo ese cambio social sumado ao remate dunha aceleración enorme que fixo que a Galicia do ano 59, ese grandísimo transvase rural-urbano, tivese relación tamén coa nosa profesión. Había moita actividade xuvenil porque ese era o segmento maioritario, e aí tamén tiveron moito que ver os traballades/as da cultura.

Nesta liña, dende que perspectiva (socioeducativa, xestión de espectáculos...) debe enfocarse a acción cultural local?

Se houbera profesión, un acceso regrado, unha inserción na administración pública como ocorre na maioría do resto dos colectivos, poderíase falar de que o posto de traballo levaría aparelado un estatus, unha programación e unha serie de funcións. Mentres tanto —desde logo non hai unha fórmula máxica que o transforme todo en ouro—, creo que non exis-

te tanto a profesión de xestor/a cultural como a propia persoa que vaia desenvolver esa profesión. Polo tanto, creo que hai que estar atentos ao sitio onde estás. Estar atentos, dixeramos, a que non hai circunstancias homologables en todos os sitios de Galicia e ver onde se pode producir acción sociocultural. A acción sociocultural non é solo un clixé ou unha fórmula para aplicar a "plantilla", senón ter a suficiente apertura como para ver en que sitio caíches, non ser un paracaidista que aterraches alí para facer un labor determinado, senón integrarte e a partir dos hábitos, das demandas, das carencias..., empezar a facer un programa, pero con participación social real. Entón, diría que neste tempo de *non profesionalización*, o que interesa é que a/o profesional teña iso mesmo que nos din cos hábitos alimentarios "hai que comer de todo". Pois no tema sociocultural hai que estar atento a todo porque hai unha serie de demandas na sociedade e temos que saber captalas e escoitar, estar no medio da sociedade e a partir de aí facer un programa, se pode ser, con esa comunidade. En definitiva, baixar á realidade.

Entón, poderíamos dicir que teríamos que actuar atendendo ao contexto no que nos movemos e á realidade da poboación, do noso público obxectivo/suxeito?

Si, por iso dicía que normalmente imos cun clixé, enfoque ou paradigma e trátas de aplicalo. Pero tes que facer unha serie de equilibrios sempre que os políticos estean de acordo co que vas facer porque ao mellor traes un programa moi rompedor e é un concello moi conservador e din "non, non, aquí dese tipo de cousas..."; falamos da intelixencia adaptativa, porque ti ao final es un profesional nun posto de traballo determinado.

Esta presión política é moi dura xa que eles teñen un mandado de catro anos e aí tes un xefe, dixeramos, que cambia cada catro anos, polo que hai unha adaptación ou non. Neste sentido, tamén é unha profesión difícil porque está sometida a mandato electoral e ás veces a persoa que entra maldita a graza que lle fai o programa que se leva por cuestións ideolóxicas ou por cuestións de que sempre hai unha tendencia. Hai xente que chega aos concellos sabendo que é o concelleiro quen manda e ten clarísimo que vai facer aquelas cousas que mande e os programas anteriores óbvianse. Ademais, ás veces co tema da participación o que se trata é de que o político capte o voto; imos facer un montón de actividades para que asista a xente nova, e que é o que conseguimos con iso durante todo este tempo? Que o que lle chamamos sociedade civil sexa mínima ou inexistente, porque o concello acaba facendo todas as actividades e a xente acostúmase a

ir e sen máis, de maneira grauíta. Cultura asóciase a iso. O feito de que a xente pague dá lugar a que, no primeiro ano non, pero ao mellor en cinco, tes un público teatral ou tes un público cinematográfico, sempre que esa sexa a actividade; hai que tratar de deslindar na medida que se poida, o que é un traballo social, comunitario ou público do que é un traballo de interese. Hai que ter a habilidade de dicir "ben, imos facer esa actividade que para vós é máis política ou electoral pero a ver se somos capaces de coar unha serie de actividades que ao final van render politicamente pero son compatibles e máis interesantes desde o punto de vista da participación social e comunitaria".

Con respecto á participación social, e tendo en conta que resulta un elemento esencial no desenvolvemento cultural dun territorio. Cal foi, é e será a traxectoria desta dimensión?

Simplificando moito, creo que a política comeu a participación. Sempre debemos enmarcar a acción que se vai realizar, o sitio onde vas traballar nun contexto histórico, porque esas "plantillas" que traemos de formación non serven igual para Vigo que para Manzaneda. Ao principio, a participación mesturouse moito coa cooptación política. As persoas que destacaban en cada un dos ámbitos, as primeiras corporacións, igual que pasou cos sindicatos que viñan do franquismo..., de repente esas persoas foron políticos locais, co cal abandonas un dos roles e a xente das asociacións veciñais, culturais foron moi cobizadas polos partidos e presentáronse nas listas. Entón ese dobre rol de que es

máis nun momento determinado dirixente veciñal ou dirixente político? Pesou o da dirixencia política. Que pasou con isto? Interpretouse que ser un concello importante e atractivo para a veciñanza era facer actividades porque iso ía redundar no voto, polo tanto houbo unha intensísima —hai— vontade veciñal, asociativa ou cultural pola vía subvención ou pola vía convenios. En xeral, pasou que fomos a pola famosa subvención e como dicían os da CNT na República “*Quien te paga, te roba*”.

Esas asociacións baixaron o pistón —dixeramos— reivindicativo, da función para a que foron creadas e a participación social esvaeceu moito porque tamén forma parte da nosa historia. A autonomía asociativa foi moi pouca porque era

te do que era—, non ten tanto interese en brindarlle a súa capacidade ao poder político, porque unha persoa na súa casa, coa súa capacidade e o seu ordenador, xa pode crear, non necesita a intermediación municipal.

Que perfil profesional consideras idóneo, se o hai, no ámbito da acción cultural ou que formación debería posuír este perfil profesional.

Creo que o/a xestor/a cultural, por tratarse dun campo —a cultura— moi amplo e rico, onde está a cuestión comunitaria, asociativa, o tema do idioma, dos medios de comunicación, un montón de cousas que a administración non ten focalizados. A profesión de xestor/a cultural require unha evolución en eterna reconversión, é dicir, pedir a máxi-

as profesións que están ligadas a unha sociedade cambiante, estar atentos a este tipo de cambios, ser flexibles dentro dunha formación regrada que inclúa, evidentemente, a cuestión cultural, educativa, histórica, sociolóxica. Ter esas nocións e despois situarte onde ti —estamos falando en óptimos— te vexas coas túas capacidades, pero sempre estar pendentes do cambio social, educativo, económico...

Hai unha formación que des prezamos ás veces, que é a política, ou a económica, que acaba incidindo no teu sector e que non te teñas que preguntar: se eu contaba con facer aquí unha campaña como é que non teño libros? Pois hai que saber tamén como vai o mundo... saber como adiantarse, non? Na medida que

“Tanto se improvisou na profesión como na propia política”

moi tentador o poder, que viña con subvencións. Ese tipo de colaboración tan íntima entre o asociacionismo e a política deu nunha minoración total do asociacionismo. O que temos que facer agora é promover que cada sector teña as súas funcións: a administración pública, o/a profesional e o asociacionismo participativo. Isto é o óptimo pero logo é moi difícil porque o político quere que fagas un pouco de correa de transmisión, que se dicía antes, e que captas eses públicos ao que despois el se encargará de pedirlle convenientemente o voto.

Con respecto ao futuro, non podemos despegarnos da historia, e vemos que os perfís cambiaron e a xuventude —un grupo moito menos importan-

ma formación regrada —o que non quere dicir que esa profesión coute todo o campo—. Logo, durante a súa traxectoria o/a xestor/a sabe se se ten que especializar dependendo do concello, non sei, en cuestións audiovisuais ou do que sexa. Creo nunha especie de “*workinprogress*” profesional, ir dotándose dos instrumentos a medida que vexas que a sociedade vai cambiando ou que ti podes incidir no cambio, no sentido de que nos parece que a sociedade é unha foto fixa pero hai determinados elementos que ti ao mellor es capaz de interpretar no sentido de que iso ten futuro e ti estás adaptando a túa profesión porque esa experiencia valeuche para ir a un concello maior, a unha universidade, o que sexa. Como case todas

se poida, estar atentos sobre todo e non “apalancarse” aí. É dicir, “pois como xa teño estas actividades anuais, empezamos polo ciclo de teatro, logo vén o nadal, logo o entroido, logo veñen as letras galegas... sota, cabalo, rei”. Isto é o que fai que á sociedade ese tipo de oferta xa non lle parece atractiva, xa é doutro tempo.

Cales cres que son os principais desafíos aos que se enfrontará na vindeira década a figura profesional da acción cultural?

Eu diría que estar un pouco pendentes dos cambios... pero para iso tes que estar ti permeable a ese tipo de cousas. Non pode ser que pasemos desa crítica tópica de dicir “*todos os políticos son iguais*”. É difícil tratar cos polí-

ticos pero tamén o é tratar cun técnico/a de cultura que se cre que é o "amo", e se ademais coincide que é da mesma liña política ca o alcalde, pois a delegación de cultura ou a de acción cultural é case unha comunicación permanente co poder. Esa creo que é unha cousa incluso máis insufrible que o de ter un político malo entre comiñas porque a ese político escolleuno unha serie de xente, a ti non te escolleu máis ca un tribunal e dáste conta de que estás nun posto de traballo "apalancado". Ou sexa, hai que ser flexibles e permeables porque a situación así o require. Estar pendentes dese tipo de cousas que ao mellor nun momento determinado son tendencias, que na túa comunidade hai ese tipo de sociedade que pode canalizar esa tendencia de maneira sa ao grupo e, polo tanto, non tratar de dirixir o grupo nin de cooptalo para dicirlle "mira que a administración local é a que fai toda a actividade". Mellor acompañalo —un pequeno grupíño de teatro— e poñelo en contacto cos grupos de actores, ou coa ESAD, ou fomentar un tipo de actividade comunitaria a par-

tir do teatro. Logo outra tendencia que temos de non ver o presente —xa non o futuro— é esta cuestión de acabar aplicando clixés: vamos facer un museo de barcos, de zocas, de gaitas... para que? Cando ao mellor nin tes capacidade nin sociedade para iso e gastas o diñeiro nunha infraestrutura e esa actividade pódese facer facilmente nun formato audiovisual, e a xente entende como foi a evolución desa sociedade. Un museo nun sitio de dous mil habitantes, ás veces, é unha especie de nicho que se inaugura, custa moito diñeiro mantelo e non ten función social: a "inauguración" é unha enfermidade recorrente na xestión local.

Con esta visión de futuro, como auguras o que son as políticas culturais de futuro, é dicir, como ves a súa materialización no noso territorio galego en clave socioeducativa?

Entendo que se irá adaptando, que sobrevivirá pois a propia universidade, que é a que forma técnicos/as, tamén se terá que ir transformando. A profesión de xestor aínda non entrou cunha formación regradada. Non se pode nin mitificar o pasado nin esquecerlo, pero tampouco desprezar tendencias que son o cambio real nas TIC, por exemplo en cuestións como a lectura, os hábitos. Agora as vosas xeracións ven o cinema nun smartphone, non podes estar maldicindo iso. Ao mellor pódese facer un grupíño e explicar o cinema no contexto dunha sociedade anterior, pero non podes desprezar o que hai senón dialogar coa sociedade a que ti te dirixes. Non podes pensar que son do inimigo, terás que tratar de seducir. Estar atentos a todos eses cambios que, á fin, o que está pasando en Esta-

dos Unidos, está pasando en Europa e está pasando aquí con máis ou menos tempo. Tratar de dialogar e de facer un labor eficaz, dende o punto de vista do técnico, non digo como mediador, pero como outro pólo entre a política e a sociedade aínda que así soa a "moralina". Pero é un reto.

Como dicía un amigo meu, non temos dereito a que haxa unhas persoas que sobresaen por riba doutras e estas outras sexan anónimas. Case todo o mundo ten algo que contar e a través dese relato, ben pola potencia comunicativa que ten ou ben polo feito histórico, educativo ou da evolución das sociedades, pode contalas, transmitilas mediante vídeos, fotos e ten cousas coas que se pode facer un centro de documentación local, e iso é moito máis participativo e incita moito máis a xente. Este tipo de actividade, de implicar memoria, historia, sociedade coa programación sociocultural non é orzamentariamente cara, implica a sociedade e significa que lles estas dando valor á comunidade e ás persoas, sen mitificalo.

Posiblemente en Galicia o mundo privado tamén vai ter o seu espazo. Xente que invista en cultura e que necesite de profesionais porque o tempo que as institucións públicas, sobre todo as locais, fixeran todo, tamén cortou unha serie de iniciativas sociais e asociaciónismo que desapareceron, pero outras iniciativas van necendo e outras persoas que teñen amor pola cultura —no sentido amplo— e creo que a iniciativa privada en cultura tamén nos vai dar sorpresas importantes porque nos imos homologando co resto do mundo. ■